

Kâzım Karabekir (1882-1948)

Kâzım Karabekir, Osmanlı Devleti'nin son döneminde ve Millî Mücadele yıllarında çok önemli askerî görevlerde bulunmuş, üstlendiği görevlerin hemen hemen hepsini başarmış seçkin bir komutan ve Cumhuriyet döneminde de siyasî alanda önemli hizmetlerde bulunmuş büyük bir devlet adamıdır.

1. Dünya Savaşı'nda birçok cephede büyük başarılar gösteren ve İstiklâl Harbi'nde Doğu Cephesi'nde kazandığı başarılarından dolayı "Şark Fatih" ve "Ermenistan Fatih" unvanlarını alan Kâzım Karabekir, 1882 yılında İstanbul, Fatih (Zeyrek)'te dünyaya geldi. İsmi aldığı Karabekir ailesi, günümüzde Karaman iline bağlı, daha önce Gaferiyat ve Kasaba olarak adlandırılan, şimdiki adı Kâzım Karabekir olan ilçenin en eski bir Selçuklu Türk ailesidir.

Babası Mehmed Emin Paşa, annesi Hacıye Havva Hanım'dır. Emin Paşa'nın 1893'te Mekke'de ölümünden sonra Havva Hanım, İstanbul'a dönmüş ve beş erkek çocuğuna hem annelik ve hem babalık ederek onları en iyi şekilde yetiştirmeye çalışmış, 1917 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Beş erkek kardeşin en küçüğü olan Kâzım, (diğerleri sırasıyla Hamdi, Hilmi, Şevki ve Hulusi) 5 yaşına gelince Zeyrek'teki Sıbyan Mektebi'nde ilkokula başladı (1886 Eylül). 1894'te İstanbul'da Fatih Askeri Rüşdiyesi'ne girerek, askeri kişiliğinin oluşmasının resmî ilk adımını atmış oldu. Kâzım Karabekir, sınıf birincisi olarak okulu 1896 yılında bitirdi. Aynı yıl girdiği Kuleli Askeri İdadisi'nden 1899 yılında birincilikle mezun oldu.

1900 yılında Pangaltı Harbiye Mektebi'ne girdi. Harp Okulu'ndan 6 Aralık 1902'de "Piyade Teğmeni" rütbesiyle yine sınıf birincisi olarak mezun olunca "Kurmay Sınıfı"na ayrıldı. Harp Okulu'nu başarı ile bitirdikten sonra, Erkân-ı Harbiye Mektebi'ne (Harp Akademisi'ne) devam etti. 1903 yılından 1905 yılına kadar bu okulda eğitim-öğretimini tamamlayan Karabekir, bu okuldan da birincilikle mezun oldu. 5 Kasım 1905'te 58. Dönem Harp Akademisi'ni birincilikle bitirip Kurmay Yüzbaşı'sı olunca, üstün başarısı yüzünden "Altun Maarif Madalyası" ile ödüllendirildi.

Kâzım Karabekir, kendi isteği ile iki yıllık stajını tamamlamayı tercih ederek, 3. Ordu'da süvari, topçu ve piyade bölük komutanlığı hizmeti olarak Manastır'da yapmaya başladı. Karabekir, Manastır'da bulunurken Binbaşı Enver Bey ile birlikte (sonradan İttihat ve Terakki adını alacak olan) Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin şubelerini kurdu. 1907'de başarılarından dolayı rütbesi Önyüzbaşı'ya yükseltildi. 6 Eylül 1907'de Harbiye Mektebi Strateji Muallim Muavinliği'ne tayin edildiğinden İstanbul'a geri geldi. Bu arada İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İstanbul teşkilatının kurulmasında vazife aldı.

Kasım 1908'de Edirne'deki 2. Ordu'nun Nizamiye 3. Piyade Tümen Kurmay Başkanlığı'na tayin edildi. 13 Nisan 1909'da meydana gelen ve tarihe 31 Mart Hadisesi olarak geçen hadise üzerine Selanik'ten İstanbul'a yürüyen "Hareket Ordusu"na Edirne'den katılarak, 2. Tümen'in Kurmay Başkanı oldu ve isyanın bastırılmasında görev aldı. 1909'dan sonra ordunun siyasetle uğraşmasının aleyhinde olduğundan, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden uzak durmayı tercih etti.

Arnavutluk isyanının bastırılmasından sonra "Müretteb Kolordu" dağıtılınca Edirne'ye döndü ve 15 Ocak 1911'de buradaki 4. Kolordu'nun 10. Tümen Kurmay Başkanlığı'na tayin edildi. Kâzım Karabekir'e Harbiye Nezareti'nden 9 Nisan 1912'de ek bir görevle Bulgaristan hududu Edirne kısmı Askeri Komiserlik vazifesini vekâleten yapması bildirildi. 27 Nisan'da da Binbaşı'ya terfi etti.

Bu arada Nisan 1911'de Harbiye Nezareti'ne verdiği dilekçe ile aile adları olan "Karabekir"i resmen kullanmaya başladı.

Kâzım Karabekir, mağlubiyetle sonuçlanan Balkan Savaşı sırasında Edirne'de 10. Tümen Kurmay Başkanı idi. Bulgarların Edirne'yi kuşatmaları esnasında ordu komutanı Şükrü Paşa ile birlikte büyük fedakârlıklarla uzun süre düşmana karşı koydu. Fakat açlık ve cephanesizlikten dolayı 22 Nisan 1913 günü esir düşerek Sofya'ya gönderildi. Türk ordusunun 21 Temmuz 1913'te Edirne'yi geri almasından sonra Bulgaristan ile imzalanan İstanbul Andlaşması'yla Sofya'daki esaretten kurtulup İstanbul'a geldi.

1914'te İstihbarat Şubesi Müdür Yardımcılığı ve sonra da aynı şubenin Harekât Dairesi Amirliği'nde görevlendirildi. 9 Aralık 1914'te Yarbaylığa terfi ettirildi.

Çanakkale Cephesi'ne gönderilmeden önce, 14. Tümen Komutanlığı'na tayin olunarak, Marmara ve Karadeniz kıyılarındaki tahkimat işleri ile uğraştı. Bir süre sonra Çanakkale Cephesi'ne gönderildi. Seddülbahir'de Kerevizdere'de 3.5 ay Fransız birlikleriyle başarılı bir şekilde mücadele etti.

26 Ekim 1915'te İstanbul'daki 1. Ordu Kurmay Başkanlığı'na tayin edildi. 10 Kasım 1915'te 5. Ordu'nun Komutanı olarak Alman Goltz Paşa Irak'a giderken, Karabekir de bu ordunun kurmay başkanlığına tayin edildi. 14 Aralık 1915'te Albay oldu. 6 ay boyunca Irak Cephesi'ndeki İngiliz kuvvetlerine karşı başarılar kazandı ve madalya ile taltif edildi.

Karabekir, bundan sonra Kafkas Cephesi'ndeki 2. Kolordu Komutanlığı'na tayin edildi. Bu cephede 10 aya yakın 2. Kolordu Kumandanı ve bir ara 2. Ordu Kumandan vekili olarak, Ruslar'la yapılan savaşlarda yararlık gösterdi.

28 Ocak 1918'de 1. Kafkas Kolordusu Komutanlığı'na tayin edildi. 3. Ordu Komutanı Vehip Paşa'nın verdiği emir üzerine harekete geçen 1. Kafkas Kolordusu Komutanı Kâzım Karabekir, 13 Şubat 1918'de Erzincan'ı geri aldıktan sonra bütün birliklerini Erzurum'a doğru ileri harekâta devam ettirdi. Dört bir taraftan yapılan hücum neticesinde Ermeni kuvvetleri Erzurum'a doğru çekilmeye başladı. 12 Mart 1918'de Kâzım Karabekir'in komutasında, 5. Tümenin 13. Alayı ve 9. Kafkas Tümeni ile Yarbay Halit Bey Müfrezesi'nin şafakla beraber başlayan hücumu sonucunda Erzurum, Ermenilerden kurtarıldı. Karabekir Erzurum'un kurtarılmasından dolayı kılıçlı ikinci rütbeden Osmanî Nişanı'yla taltif olundu.

Albay Kâzım Karabekir, 1 Nisan'da Horasan'a geldi. 3 Nisan'da kolordu emri gereği daha önce kararlaştırılan ileri harekât başladı. 9. Kafkas Tümeni, 4 Nisan 1918'de Handere köyünü ele geçirdi. 108. Kafkas Alayı da aynı gün Karakurt'u zapt etti. 4 Nisan öğleden sonra da 9. Tümen Komutanlığı'na Sarıkamış'ın ele geçirilmesi için emir verdi. 5 Nisan 1918'de 9. Kafkas Tümeni Komutanı Rüştü Bey, çatışma olmadan Sarıkamış'ı zapt etti. Karabekir de Karaorgan'dan hareket edip 5 Nisan'da Sarıkamış'a geldi.

Sarıkamış'ın zabtından sonra ileri harekât Kars yönüne doğru devam etti. Karabekir, Ermeni temsilcilerine Kars'ın hemen teslim edilmesi için en geç 25 Nisan sabahı saat: 05.00'e kadar haber getirmelerini istedi ve bu zamana kadar Kars'a bir taarruz hareketi yapmayacağına dair söz verdi. Bu anlaşmadan sonra Türk birlikleri 25 Nisan 1918 sabahı erkenden Kars'ı dört bir koldan zapt etmeye başladı. Komutanlık dairesine ve iç kaleye Türk bayrağı çekildi. Karabekir, bu başarılarından dolayı yine birçok nişan ve madalya ile taltif edildi ve Tüğgeneral rütbesine yükseltilerek Paşa oldu. Karabekir Paşa, 15 Mayıs 1918'de Arpaçayı'nı geçerek Gümrü şehrini ele geçirdi.

1. Kafkas Kolordusu birlikleri verilen emir geređi Gümrü'den güneye doğru ilerlemeye devam etti. Güney Azerbaycan'a

doğru ilerleyen Karabekir Paşa, 7 Ağustos'ta karargâhını Nahçıvan'da kurdu. 2 Eylül'de Tebriz'e geldi. Tebriz'e yaklaşan İngilizlere karşı başarılı çarpışmalarda bulundu ve büyük kayıp verdirmedi.

21 Ekim 1918 tarihinde Sadrazam Ahmet İzzet Paşa bir tebliğ yayınlamak, bu tarihten sonra Kuzeybatı İran ve diğer bölgelerde bulunan Türk birliklerinin geri çekilmesini istedi. Karabekir, 22 Ekim 1918'de İran'ı (Güney Azerbaycan'ı) boşaltarak Nahçıvan'a geri çekilme emrini alınca önce Culfa'ya, sonra Nahçıvan'a geldi. 30 Ekim'de 1. Kafkas Kolordusu Karargâhı lağvedildiğinden, tümenler doğrudan doğruya orduya bağlı hale gelmişti. 31 Ekim'de İstanbul hükümeti, askerî mercilerle beraber bütün vilayetlere de Mondros Mütarekesi'nin imza edildiğini bildirmiştir. Kâzım Karabekir de bu emri aldıktan sonra, önce Gümrü'ye sonra da Kars'a uğrayarak, Trabzon üzerinden İstanbul'a geldi.

Kâzım Karabekir, vapurla İstanbul Boğazı'na girerken, kaptan güvertesinden el dürbünü ile etrafı gözetlerken Boğaz'ın iki yanındaki tabyalarda İngiliz ve Fransız bayraklarının dalgalandığını görme bahtsızlığına uğrayarak büyük bir acı duymuştur. Büyükdere hizasına gelince, buradaki bir Türk bayrağının indirilip yerine İngiliz bayrağının çekilme törenindeki izdirap içinde kıvranan bir Türk subayının hali onu çok etkilemiştir. Ömründe hiç bu kadar acı duymamıştır. Bu manzara karşısında Kâzım Karabekir, Millî Mücadele'nin sonuna, ülkenin düşman askerinden kurtulmasına kadar, kendisine hedef kabul ettiği, şu parolayı dile getirmiştir: "Tek dağ başı mezar oluncaya kadar uğraşmalı!".

Karabekir, İstanbul'a geldiği 28 Kasım 1918 tarihinden itibaren görüşmüş olduğu asker ve sivil yetkililere hep doğuya gitmek istediğini, orada henüz dağıtılmayan bir ordunun bulunduğunu ve doğu insanının başlatılacak olan mücadeleye destek vereceğini dile getirdi. Ancak doğuya gitmeyi beklerken Tekirdağ'da bulunan 14. Kolordu Komutanlığı'na atandı. Yeni görev yerine giden Karabekir, bir yandan da İstanbul'a sık sık gelerek ortamı gözlemledi ve doğuya gitmenin yollarını aradı. Nihayet Karabekir, 1919 yılı başlarında aylardır yaptığı teşebbüslerinin neticesinde istediğini elde etti. 24 Şubat 1919'da Harbiye Nazırı Ömer Yaver Paşa'dan gelen emirde "15. Kolordu Komutanlığı ile Erzurum'a gitmesinin lazım geldiği" belirtiliyordu.

2 Mart 1919 tarihinde resmen 15. Kolordu'ya tayin edildi. 13 Mart'ta da, Erzurum'da 15. Kolordu Komutanlığı'na tayin edildiğine dair olan emrini yazılı olarak aldı. İstanbul'dan ayrılmadan önce yine hükümet erkânı ile bazı görüşmelerde bulundu. 5 Nisan'da 9. Ordu'nun kaldırıldığı ve yerine 15. Kolordu'nun kurulduğu hakkında Harbiye Nazırı Şâkir Paşa'nın emrini aldığında büyük mutluluk duydu. 10 Nisan 1919'da Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa'yı ziyaret etti. 11 Nisan'da da Mustafa Kemal Paşa'yı ziyarete gitti. Karabekir, Erzurum'a hareket edeceğini, kendisinin de hiç zaman kaybetmeden Anadolu'ya, ordunun başına gelmesi gerektiğini, milletin kurtuluş anahtarının Doğu olduğunu, orada her şeyin mümkün ve ordunun da kuvvetli olduğunu, her şeyden önemlisi halkın da yardım edeceğini ifade etti. Mustafa Kemal Paşa da "İyi olayım, size mülâki olmaya çalışırım" vaadini verdi.

Trabzon'a gitmek üzere Gülcemal Vapuru ile 12 Nisan 1919'da akşama doğru İstanbul Rıhtımı'ndan yola çıktı. Zonguldak, Sinop ve Giresun'a uğrayarak 19 Nisan 1919 tarihinde Trabzon'a ulaştı. 30 Nisan 1919 tarihinde Trabzon'dan ayrılarak Gümüşhane ve Bayburt üzerinden Erzurum'a 3 Mayıs 1919 tarihinde ulaştı. Halk ve askerler Karabekir'in gelmesini büyük bir sevinçle karşılamışlardır. Erzurum'a geldiğinin ertesi günü, Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Erzurum Şubesi'nden bir heyetle görüştü. Cemiyet üyeleri, Paşa'ya teşkilatlarının ana prensiplerini açıklamış ve yakında Erzurum'da vilayet kongresi açacaklarını belirtmişlerdir. Karabekir, onlara tuttukları yolun hak olduğunu ve müdafaadan başka çare bulunmadığını ifade ederek, yardım için gerekli teminatı vermiş ve her konuda tam destek vereceğini vaat etmiştir. 4 Mayıs'ta, Doğu Anadolu'ya Mondros Ateşkes Antlaşması'nın ordu ile ilgili maddelerinin uygulanmasını İtilaf devletleri adına kontrole gelen İngiliz Yarbay Alfred Rawlinson ile görüştü.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da bulunan aşiretler üzerinde İtilaf devletlerinin ve özellikle İngilizlerin bazı propagandalar yaptırarak kışkırtabileceğini düşünerek, muhtemel bir Kürtlük meselesi için de gereken tedbirleri almıştır. Bu arada İzmir'in nasıl işgal edildiği hakkında çeşitli kaynaklardan gelen bilgileri "acıklı piyes haline koydurmak" suretiyle subay ve öğretmenlere sahneleterek halka göstermiştir. Erzurum'daki Ermeni katliamını da bir piyes haline getirerek Doğu'nun başına da, gaflet edilirse ve silaha sarılmazsa neler gelebileceğini "İbret Yeri" ismini verdiği açık ve kapalı sahnelerle göstermeye başlamıştır.

Bu arada 9. Ordu Kıtaatı Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a ayak basar basmaz, müfettişlik emrinde bulunan ve müfettişliğin civarındaki mülkî amirlerle, 15. ve 20. Kolordu Komutanlıklarına, Samsun'da birkaç gün kalacağını haber vermişti. Ayrıca, bölgelerindeki asayiş hakkında kendisine bilgi verilmesini ve bunun için gerekli tertibatın alınıp alınmadığının da acilen ve özet olarak bildirilmesini istemiştir. Karabekir, Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a geldiğini öğrenince çok memnun olmuştur.

Mustafa Kemal Paşa Samsun'daki çalışmalarından sonra Havza'ya, oradan da Amasya'ya geçmişti. Haziran ayı ortalarında Amasya'da Mustafa Kemal Paşa'nın Rauf Bey ve Ali Fuat Paşa ile yaptığı görüşmeler sonucunda ortaya önemli hususları içeren bir metin çıkmıştır. Alınan kararlar ülkenin her tarafına bildirilmiştir. 22 Haziran 1919 tarihinde yayınlanan Amasya Tamimi'nde, Sivas'ta bir kongrenin toplanmasına karar verildiği, bundan önce ise Erzurum'da doğu illerinin temsilcilerinin düzenlediği bir kongrenin yapılacağı üzerinde durulmuştur. Bu beyanname ilan edilmeden önce Karabekir'in de görüşleri alınmıştır. Amasya'da alınan kararların tatbik edilmesine diğer sivil ve askerî şahsiyetin yanı sıra 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa da çalışacaktır.

Amasya'dan sonra Sivas'a geçen Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey'le beraber 3 Temmuz 1919'da Erzurum'da halkın ve askerinin samimi tezahüratı ile karşılanmıştır. O'nu karşılayanların başında kurmayları ile beraber 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir Paşa da vardı. Karabekir, Erzurum'a gelen Mustafa Kemal Paşa'ya daha ilk günden itibaren elinden gelen bütün desteği vermiştir.

İstanbul hükümetinin ve Saray'ın geri dönmesi çağrılarında Mustafa Kemal Paşa'dan cevap gelmeyince Padişah Vahdeddin, 8 Temmuz'da Mustafa Kemal Paşa'nın görevine son verildiğini bildirmiştir. Bunun üzerine 8/9 Temmuz gecesi yanında Kâzım Karabekir, Rauf Bey ve Kazım (Dirik) Bey olduğu halde Erzurum Telgrafhanesi'ne giderek, İstanbul ile haberleşmeye başlayan Mustafa Kemal Paşa, son ve önemli kararını vermiştir. Mustafa Kemal Paşa, bu şartlar altında askerlikten ve sahip olduğu memuriyetten istifa ettiğini belirtmiştir. 8/9 Temmuz gecesi Harbiye Nezareti'ne de, askerlik mesleğinden istifasını sunmuştur.

Mustafa Kemal Paşa'nın memuriyetten ve askerlikten istifa etmesinden sonra, Millî Mücadele'nin çok önemli bir safhasına gelinmiştir. Bundan sonra bütün askerî görevlerinden istifa edip unvanlarından vazgeçen Mustafa Kemal Paşa, artık sivil bir vatandaş olarak mücadeleye devam edecekti. Mustafa Kemal Paşa'nın askerlikten istifa etmesinden sonra Kâzım Karabekir'in, maiyetiyle birlikte yanına gelerek;

"— Kumandamda bulunan zabitan ve efradın hürmet ve tazimlerini arza geldim. Siz bundan evvel olduğu gibi bundan böyle de bizim muhterem kumandanımızsınız. Kolordu kumandanına mahsus araba ile maiyetinize bir takım süvari getirdim. Hepimiz emrinizdeyiz Paşam" demesi büyük bir kadirşinaslık örneğidir. Kâzım Karabekir Paşa'nın bu söz ve davranışı, "ancak gerçek bir kahraman ve milletine kendisini feda eden büyük bir milliyetçinin davranışı idi".

Karabekir, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in, toplanacak olan kongre için yapılan

çalışmaların bilfiil içinde yer alarak elinden gelen yardım ve kolaylığı her zaman göstermiştir. Kongre hazırlıkları sırasında Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey ile sık sık bir araya gelerek konuları birlikte müzakere etmiştir.

Erzurum Kongresi, 23 Temmuz 1919'da çevre illerden seçilerek gelen delegelerin katılımı ile açılarak çalışmalarına başlamıştır. Trabzon, Sivas, Erzurum, Bitlis ve Van vilâyetlerinden gelen toplam 54 delege katılmıştır. Erzurum Kongresi, 7 Ağustos'ta faaliyetlerine son vermiştir. Kongrede Millî Mücadele'nin esasını teşkil eden, İstanbul hükümeti ve İtilaf devletleri ile Ermenilere karşı takınılacak tavır konusunda çok önemli kararlar alınmıştır. Karabekir, askerî bir şahsiyet olduğu için kongre çalışmalarına bizzat katılamıyordu. Ancak, geceleri Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey ile beraber kongre çalışmaları hakkında fikir alışverişinde bulunmakta ve kongrede konuşulan ve kararlaştırılan hususları takip etmekte idi.

24 Temmuz 1919'da Harbiye Nezareti, Kâzım Karabekir'den kongre hakkında bilgi istemiş ve kendisinin buna niçin engel olmadığını sormuştur. Bunun üzerine 15. Kolordu Komutanı da, kongreyi tertipleyenlerin ülkenin ve milletin kurtuluşunu temin etmekten başka bir gayeleri olmadığını belirtmiştir. Bu toplanmada kanunlara aykırı bir şey olmadığını kaydeden Karabekir, "meşrutî ve kanunî olarak teşekkül etmiş olan bu kongreye müdahale için bir hakk-ı kanunî" bulamadığını ifade etmiştir.

Bu sırada Harbiye Nazırı daha da ileri giderek 30 Temmuz'da Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'in hükümet kararlarına aykırı hareketlerde bulduklarından dolayı hemen yakalanarak İstanbul'a gönderilmesini istemiştir. Bunun üzerine Karabekir, Mustafa Kemal Paşa ile Rauf Bey'in fiil ve hareketlerinde vatan ve milletin faydasına ve mevcut kanunlara aykırı telakki edilebilecek hiçbir hal ve hareketinin olmadığını gördüğünü belirtmiştir. Erzurum'da bulunan bu iki şahsın, ülkenin ve milletin kurtuluşu ile ilgili her vatanperver insan gibi yaşamakta olduklarını kaydeden Karabekir, Mustafa Kemal Paşa gibi memlekette namusuyla, seçkin askerî hizmetleri ve vatanperverliği ile tanınmış; bütün askerlerin de pek ziyade hususî hürmetini kazanmış ve daha da önemlisi, henüz yirmi gün evvel ülkenin yarısına kumanda etmiş olan, hâl ve hareketlerinde ülke ve millet yararına aykırı bir yönü bulunmayan bir zatın tutuklanmasına kanunî bir sebebin olamayacağını ifade etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa başkanlığındaki heyet 29 Ağustos'ta, Erzurum'dan hareket ederek 2 Eylül'de Sivas'a varmıştır. Ülkenin değişik yerlerinden seçilen delegelerin gelmesi üzerine 4 Eylül 1919'de Sivas Kongresi açılarak çalışmalarına başlamıştır. Sivas Kongresi 11 Eylül'de, Erzurum Kongresi'nin kararları üzerinde bazı değişiklikler yaparak, yerele ait olan bazı ifadeleri ulusal hale getirmiş ve aldığı kararları ilan edip çalışmalarını noktalamıştır.

Bundan sonra Heyet-i Temsiliye'nin ve İstanbul'un gündemini en çok Meclis-i Mebusan'ın nerede, ne zaman toplanacağı ve milletvekilleri seçimlerinin hangi şartlar altında yapılacağı konuları oluşturuyordu. Bu amaçla Sivas'ta 16 Kasım'dan 28 Kasım'a kadar devam eden ve birçok önemli konunun kararlaştırıldığı toplantılara, başta Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey olmak üzere birçok önemli askerî ve sivil şahsın yanı sıra Kâzım Karabekir de katılmıştır. Karabekir, Meclisin İstanbul'da toplanması gerektiğini savunmuştur.

Ülkede seçimlerin tamamlanmasından sonra 12 Ocak 1920'de Meclis-i Mebusan açılarak faaliyete başlamıştı. Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın 28 Ocak 1920'de Misak-ı Millî'yi ilan etmesiyle İngilizlerin, İstanbul hükümeti üzerindeki baskısı iyice artmıştır. Bunun sonucunda 16 Mart'ta İstanbul resmen işgal edilmiş ve Meclis binası basılarak birçok milletvekili gözaltına alınmış ve akabinde Malta'ya gönderilmiştir. İstanbul'un işgalinden sonra Karabekir, daha önce Mustafa Kemal Paşa ile kararlaştırdıkları görüş çerçevesinde Erzurum'da bulunan İngiliz subayı Rawlinson'u

tutuklatmıştır.

Mustafa Kemal Paşa'nın ve arkadaşlarının girişimleri ile 23 Nisan 1920'de BMM, Ankara'da açılarak faaliyete başlamıştır. Karabekir de Meclis'e Edirne'den milletvekili seçilmiştir. TBMM'nin açılmasından sonra Karabekir, Ermeni harekâtı için mevcut iç ve dış şartların, ayrıca mevsim şartlarının da uygun olduğunu düşündüğünden Ankara'ya müracaatlarda bulunmaya başlamıştır. 6 Mayıs, 9 Mayıs, 15 Mayıs ve 30 Mayıs'ta yaptığı müracaatlardan olumlu bir sonuç alamayan Karabekir, 4 Haziran'daki başvurusundan istediği cevabı almıştır. Ankara Hükümeti'nden 6 Haziran'da Ermeniler üzerine ileri harekâta geçmek için gerekli izin ve yetkiyi alan Karabekir, hemen hazırlıklara girişmiştir. Ancak, bu sırada beklenmedik bir hadise oldu. 26 Nisan 1920'de TBMM adına Moskova'ya gönderilen mektubun cevabı Ankara'ya ulaşmıştı. Bu cevapta Çiçerin, Ermenilerle aradaki problemlerin savaşla değil, barış yoluyla halledilmesini istemiş ve ilgili tarafların daveti üzerine aracılık etmeye de hazır olduğunu belirtmişti. Bunun üzerine Ankara Hükümeti, 20 Haziran'da Karabekir'e Ermeni harekâtının ertelendiğini bildirmiştir. Bu esnada Karabekir, Doğu Cephesi Komutanlığı'na atanmıştır.

1920 yılının sonbaharına gelindiğinde, kış gelmeden Ermeniler üzerine harekâta girişilmesi ve Elviye-i Selâse'de yıllardan beri devam eden Ermeni saldırılarının bir an önce sona erdirilmesinin gereğine inanan Karabekir, 13 Eylül'de sınırı geçerek Soğanlı Dağlarının önemli kısımlarını işgal ettirmişti. TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa da 20 Eylül'de ileri harekâta izin verildiğini Karabekir'e bildirmiştir. Meclis Başkanı, harekâtın Kağızman - Novoselim - Merdenik hattına kadar genişletilmesini emrediyordu. Ayrıca, Karabekir'e Gürcülerin tarafsızlığını elde etmek için onlarla ilişkiye geçmesi görevi de verilmişti.

28 Eylül sabahı verilen emir dâhilinde harekât büyük bir hızla ve başarıyla yapılmıştır. Ermeni harekâtının ilk hedefi olan Sarıkamış 29 Eylül sabahı ele geçirilmiştir. 30 Ekim'de de Doğu Cephesi Komutanı'nın Üçler Tepesi'ndeki gözetleme yerinden idare ettiği bir taarruz ile Ermeni ordusu üç saat içinde bozguna uğratılmış ve kaçan Ermeni birlikleri takip edilerek Kars'ın doğu cephesindeki tabyalar da işgal edilmiştir. Kâzım Karabekir, öğleden sonra karargâhını Kars'ın içinde kurmuştur. Akşama doğru da Kars'ın Türk ordusu tarafından kesin olarak zapt edildiğini Ankara'ya Büyük Millet Meclisi'ne müjdelemiştir.

Doğu Cephesi Komutanı'nın ters cephe taktiği ile gerçekleştirdiği bu taarruz, büyük bir zafer kazandırmış, bir düşman ordusunu mağlup edip modern bir kaleyi almaya karşılık az sayıda kayba mâl olmuştur. Bu önemli başarı üzerine Ankara hükümeti, Doğu Cephesi'nde görevli subayların rütbelerini bir derece yükseltme kararı almıştır. Karabekir de Ferikliğe (Korgeneral) terfi ettirilmiştir.

Ermenilerin Türk tarafının ateşkes şartlarını kabul etmesinden sonra 22 Kasım'da Ermeni heyeti Gümrü'ye gelmiştir. 25 Kasım'da da Gümrü'de Kâzım Karabekir başkanlığındaki Türk heyeti ile Hatisyan başkanlığındaki Ermeni heyeti arasında barış müzakereleri başlamıştır. 27 Kasım'da Ermeni heyeti, Sevr Anlaşması'ndaki imzalarını geri çektiklerini bildirmişlerdir. Ermenilerle müzakereler yaklaşık bir hafta sürmüş ve neticede 2-3 Aralık gecesi Gümrü Barış Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşmanın 18. Maddesi gereğince, Barış Antlaşması iki hükümet arasında onaylanacak ve benzerleri Ankara'da alınıp verilecekti. Ancak, antlaşmanın imzalanmasından bir gün sonra Bolşevikler Ermenistan'a hâkim olmuştur. Bu antlaşma TBMM Hükümeti'nin uluslararası alandaki ilk siyasî antlaşması olması açısından büyük ehemmiyet arz etmektedir. Hiçbir devletle herhangi bir antlaşmanın imzalanmadığı bir zamanda Ermenilerle böyle bir antlaşmanın imzalanması yeni Türkiye'nin uluslararası arenada tanınması bakımından önemlidir. Doğu'da kazanılan askerî ve siyasî başarılar, Ankara hükümetinin de büyük takdirini kazanmış ve diğer cephelerde büyük sevinç

meydana getirmiştir. TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Millî Müdafaa Vekili Fevzi Paşa ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa kazanılan bu büyük zaferden dolayı Karabekir'e tebrik ve teşekkürlerini bildirmişlerdir. Doğu Cephesi Komutanı'nın emrindeki askeri birlikler ileri harekâtına devam etmiş, 23 Şubat 1921'de Ardahan ve Artvin'i geri aldıktan sonra Ahıska, Batum ve Ahılkelek bölgesini de ele geçirmiştir. Ancak 16 Mart 1921'de imzalanan Moskova Andlaşması'nın ilgili maddeleri gereğince Türk birlikleri Batum ve çevresi ile Ahıska ve Ahılkelek'ten de geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Karabekir, bundan sonraki dönemde emrindeki askeri birlikleri, silah, mühimmat ve cephaneyi Batı Cephesi'ne göndermeğe başlamıştır. Ankara'nın isteği üzerine Karabekir, Moskova Andlaşması'ndan sonra hemen hazırlıklara girişerek elindeki birliklerin büyük kısmını Batı Cephesi'ne göndermiştir. İlk olarak 3. Kafkas Tümeni'nin Trabzon'da toplanan birliklerinin 4 Nisan 1921 tarihinden itibaren 27 Mayıs'a kadar Karadeniz Ereğlisi ve Akçakoca'ya sevk edilmesini sağlamıştır. 12. Tümen birlikleri, 4 Ağustos'ta Kars'tan yola çıkarak 28 Eylül 1921'de Ankara'ya varmıştır. Ancak Sakarya Savaşları'na katılamamıştır. Fakat 3. Fırka birlikleri daha önce cepheye katılmış ve Sakarya Savaşları'na iştirak etmişti. 11. Kafkas Tümeni 12 Nisan 1922'de Kayseri'ye gönderilmiştir. 11. Tümen buradan Batı Cephesi'ndeki savaflara iştirak etmek için savaş sahasına gidecektir.

Karabekir, 26 Eylül 1921'de başlayan Kars Konferansı'na Türk tarafının baş delegesi olarak katılarak müzakereleri yürütmüştür. 26 Eylül 1921 tarihinde başlayan Kars Konferansı 13 Ekim'de 20 maddelik bir andlaşmanın imzalanması ile son bulmuştur. Mustafa Kemal Paşa'ya göre; Kars Andlaşması, Türkiye'nin doğuda hukukî bir şekil alan fiilî durumunda, Sevr Anlaşması'nın tatbikinin mümkün olmadığını gösteren hadiselerden biridir. Bu andlaşmadan sonra doğudaki kuvvetlerin büyük çoğunluğu Batı Cephesi'ne nakledilmiştir. Atatürk'ün de Meclis kürsüsünden dile getirdiği gibi, Kâzım Karabekir Paşa'nın Millî Mücadele yıllarındaki hizmetleri "tarihe geçecek" kadar önemlidir ve takdire şâyândır.

Karabekir, bir yandan askerî faaliyetlerle ilgilenirken, diğer taraftan bölgesindeki çocuklara sahip çıkarak, onları açtığı okullarda eğitmiş ve topluma kazandırmıştır. O'nun himayesinde hayatları koruma altına alınan çocukların sayısı altı bin civarındadır. Ancak bu çocukların sadece dört bini iyi bir eğitim almış ve bir sanatı öğrenerek yakınlarının yanında çalışmaya başlamıştır. Karabekir ayrıca İstiklâl Harbi'ni desteklemek amacıyla Sarıkamış'ta Varlık gazetesini de çıkarmıştır. O'nun eğitim ve kültür çalışmalarına bizzat katılması, toplum kalkınmasına verdiği önemi göstermektedir. Açtırdığı bu okullarda yetişenler Ankara'ya geldiklerinde başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere birçok askerî ve sivil şahsiyetin dikkatini çekmiş ve takdirle karşılanmıştır.

25 Ağustos 1922'de Trabzon'a gelen Karabekir, 9 Ekim'de yanında bulunan üç subay öğretmen ve 55 çocuktan meydana gelen kabile ile Trabzon'dan ayrılmış ve 11 Ekim'de İnebolu'ya ulaşmıştır.

15 Ekim 1922'de Ankara'ya gelen Karabekir, Mustafa Kemal, milletvekilleri ve memurlar tarafından Ankara'ya bir-iki saat uzaklıkta bir yerde karşılanmıştır. Beraberinde getirdiği yetim çocuklarının huzurunda yaptığı gösterileri çok beğenen Mustafa Kemal Paşa, Karabekir'i bu çalışmasından dolayı takdir ve tebrik etmiştir. Kâzım Karabekir, bundan sonra TBMM'nin çalışmalarına Edirne Milletvekili olarak katılmıştır. Karabekir, I. TBMM'de ülkenin meseleleri ile ilgili görüşlerini her fırsatta dile getirmeye başladı. Özellikle eğitim ve iktisat konularındaki fikirlerini her yerde ifade etmeye çalıştığı görülmektedir. Ankara'ya geldikten sonra Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Bursa'ya giden Edirne Milletvekili Karabekir, 30 Ekim 1922'de, Doğu Cephesi Komutanlığı vazifesinin bitimi ve Meclise katılması dolayısıyla kürsüye çıkarak milletvekillerine hitaben bir selamlama konuşması yapmıştır. Bu süreçte Karabekir, İstanbul hükümetinin ve

Sarayın milli harekete karşı tavrından dolayı Saltanatın kaldırılmasını savunmuştur. 1 Kasım 1922'de TBMM'de yapılan hararetli tartışmalardan sonra Karabekir'in de imza verdiği teklif kabul edilerek Saltanat kaldırılmıştır. Bu sırada Karabekir Müdafaa-i Hukuk'un 1 numaralı grubuna girmiştir. Bu arada Rauf Orbay, Fethi Bey, Yusuf Kemal Bey ve Ali Fuat Paşa'nın yanı sıra, Karabekir'in de ismi Lozan Konferansı'na gönderilecekler arasında konuşulmuştur. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın uygun görmesiyle İsmet Paşa görevlendirilmiştir.

10 Ocak 1923'de Mecliste muhalif vekiller Kâzım Karabekir'den Müdafaa-i Hukuk Grubu Başkanlığı'nı kabul etmesini istemişlerdir. Karabekir, sulh yapılamayan bir dönemde kumandanların siyaset yapmasının doğru olmadığını ifade etmiştir. 14 Ocak 1923'de Kâzım Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa ve Fevzi Paşa ile birlikte vilayet ziyaretleri yapmak üzere Ankara'dan yola çıkmıştır. Eskişehir, Sapanca, İzmit, Hereke, Gebze, Bandırma, Bilecik, Bursa, Salihli, Turgutlu, Manisa, İzmir, Balıkesir ziyaret edilmiş, şehirlerin son durumları yerinde görülmüş, bu şehir ve kasabalarda görüşmeler yapılarak halka hitaben çeşitli konuşmalar yapılmıştır. Karabekir, 17 Şubat 1923'te açılan İzmir İktisat Kongresi'ne oy birliği ile başkan seçilmiştir.

I. TBMM'de milletvekilleri Birinci Grup ve İkinci Grup olarak iki gruba ayrılmıştı. Meclisin çoğunluğunu ise; Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni devam ettirip, Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında birleşen Birinci Grup üyeleri oluşturuyordu. 1923 seçimlerine Birinci ve İkinci Gruplar katılmıştır.

23 Haziran 1923'te gerçekleşen II. Dönem TBMM milletvekili seçimini, büyük bir çoğunlukla Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk adayları kazanmıştır. 287 milletvekili seçilmiştir. 3 Milletvekili dışında bütün vekiller I. Grup'tandı. Kâzım Karabekir, İstanbul'dan milletvekili seçilmiştir. Ağustos ayı başında Heyet-i Vekile Başkanlığına kimin geleceğinin tartışması yapılırken Fevzi Paşa ve Fethi Bey'in yanısıra Kâzım Karabekir'in de adı geçmiştir. Fakat Karabekir, Ordu Müfettişliği'nden şeref duyacağını ifade ederek görevi kabul etmemiştir.

Mustafa Kemal Paşa, düşünmekte olduğu yenilikleri gerçekleştirebilmek için belli bir siyasi programa bağlı, tüzük ve disiplin esaslarına bağlı, özdeş sayılabilecek bir siyasi kadro olarak 9 Eylül 1923 tarihinde Halk Fırkası'nı (HF) kurmuştur. Dokuz umde beyannamesi ile de Halk Fırkası'nın programı belirlenmiştir. Halk Fırkası'nın adı, 10 Kasım 1924'te Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) olarak değiştirilmiştir.

Karabekir ile mevcut yönetim kadrosunun arasındaki fikir ayrılıkları 1923 yılı sonlarında yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Karabekir'e göre; yapılacak işlerle daima millette his birliği, iktisat birliği, menfaat birliği sarsılmamalıdır. Aslında Karabekir de ülkenin gelişmeye ihtiyacı olduğunu, kalkınması gerektiğini, eğitim ve kültür sahasında birçok yeniliğin yapılması gerektiğine inanmaktaydı. Ancak bunların uygulamasının nasıl olacağı, yani yöntem konusunda farklılık ortaya çıkmaktadır. Karabekir, bu süreçte yapılacak olan yeniliklerin ani ve radikal bir değişiklikle değil, zamana yayılan, din ve vicdan özgürlüğünün azami derecede korunarak yapılmasının daha iyi olduğunu düşünmektedir. Bütün bu yeniliklerin de Milli Mücadele döneminde olduğu gibi, diğer komutanlarla da istişare edilerek, O'nun da fikrinin alınarak yapılmasının gerektiğini her ortamda dile getirmiştir. Karabekir ve arkadaşları, zaferden sonra Mustafa Kemal Paşa'nın önemli konularda kendileriyle istişare etmeden kararları tek başına almasından rahatsızdılar ve katılımcı bir yönetim arzulamaktaydılar. Fakat Karabekir bundan sonraki süreçte karar alma mekanizmasında yer bulamayacak, o yüzden 1924'te CHF'nin karşısında kurulacak olan muhalefet partisinde yer alacaktır.

Kâzım Karabekir, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edildiğinde Ankara dışında bulunuyordu. 2 Eylül'de Ankara'dan

ayrılan Karabekir Orta Anadolu, Doğu Anadolu ve Karadeniz bölgelerinde birçok şehri ziyaret etmiş ve incelemelerde bulunmuştur. Gittiği yerlerde de büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. Karabekir, Cumhuriyet ilan edildiğinde Trabzon'da bulunuyordu. Aslında Karabekir Cumhuriyet düşüncesine karşı değildir fakat karar sürecinde yer almamıştır. Karabekir, Cumhuriyetin iyi bir şey olduğunu çoğunluğa anlatmak gerektiğini savunmaktadır. Karabekir, Cumhuriyetin ilan edilmesinde acele davranılmasını ve İstiklâl Harbi'nin önemli komutanlarının yokluğunda bu kararın alınmasını, kendisi ve arkadaşlarının Mustafa Kemal Paşa'nın cumhurbaşkanı olmasına engel olabilecekleri kaygısına bağlamaktadır.

Atatürk ise Nutuk'ta, Cumhuriyete karar verilmesinde rey ve onayları alınmayan kişilerin bunu gücenme ve ayrılık vesilesi yaparak sitemde bulunmalarını eleştirmiş ve bu kişilerin Cumhuriyete karar verilmesinde yetki sahibi kişiler olmadıklarını ifade etmiştir.

Bu arada 21 Ekim 1923 tarihli kararname ile Karabekir son askeri görevi olan I. Ordu Müfettişliği'ne tayin edilmiştir. 21 Kasım 1923'te TBMM tarafından Kâzım Karabekir Paşa da dâhil olmak üzere I. Dönem üyelerinden bazılarına, İstiklâl Madalyası verilmesi kabul edilmiştir. 10 Ocak 1924'de Karabekir, TBMM'ye Müfettiş-i Umumîlik Kanunu, Yüksek Vatan Şurası ve Askeri Şura ile ilgili teklifini sunmuştur. Mecliste özellikle mâlî, iktisadî ve eğitim-öğretim uzmanları olmadığını, askerlerden bir kısmını orduya alarak bu boşluğun doldurulması gerektiğini, kişisel bir programın geçici olacağını ve aydınlar tarafından kabul edilemeyeceğini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Teklif ettiği Müfettiş-i Umumîlik Kânunu, iktidar tarafından o gün için kabul görmemiştir.

Halifelik kurumunun varlığını sürdürmesinden yana olan ve saltanatın kaldırılması ve HF'nin 9 umdesinin belirlenmesi esnasında halifeliğin Osmanlı ailesinden bir kişinin uhdesinde kalması için Mustafa Kemal ile karşı karşıya gelen Karabekir, 1924 yılı başında Halifeliğin kaldırılması kararının da Ankara'da birkaç kişi arasında kararlaştırılmasından yakınmaktadır. Bunun yanı sıra Halife'nin kendi görev bölgesinde olmasına rağmen kendisine haber verilmemiş olmasını da sorun yapmaktadır. Atatürk ise Nutuk'ta, HF'nin 9 umdesini kendisinin oluşturduğunu, umdeler arasına Cumhuriyetin ilanı, halifeliğin kaldırılması, medrese ve tekkelerin kapatılması gibi konuların belirtilmemesinin gerici propagandaya fırsat vermemek için olduğunu belirtmektedir.

Kâzım Karabekir ve arkadaşları ile Mustafa Kemal Paşa ve yeni çevresi arasında aslında bazı düşünsel, ideolojik ve siyasi farklılıklar söz konusudur. Karabekir, modernleşme ve yenileşme hareketlerini hedeflemekle birlikte liberal özgürlüklere (basın hürriyeti, örgütlenme özgürlüğü, çok seslilik, hukuksallık, müşavere ile karar alınması vb.) taraftar ve yenileşme hareketlerinde halkın katılımını arzulamaktadır. Ayrıca Karabekir, toplumsal değişimin zamana yayılarak gerçekleşmesi görüşünde olduğu için "muhafazakâr" olarak da nitelendirilebilir. Diğer taraftan Karabekir, yenileşme hareketlerine ve toplumun gelişmesine İslâm dininin engel olduğu düşüncesine kesinlikle katılmadığını her ortamda belirtmiş, bu görüşü savunanlarla ve Atatürk ile de zaman zaman çeşitli tartışmalar yapmıştır. Bu nedenle O'nun modernleşme düşüncesinde din (İslâm) ile çatışma söz konusu değildir. Fakat Karabekir, taassuba varan din yorumuna da karşıdır. Ortaya çıkan bu ve bunun gibi düşünce ve yöntem farklılıkları O'nun, bundan sonraki süreçte birçok inkılap hareketini gerçekleştirecek olan Halk Fırkası ve Mustafa Kemal Paşa ile uzun bir süre beraber hareket edemeyeceğini ortaya koymaktadır. Cumhuriyetin ilanında ve Halifeliğin kaldırılmasında aktif bir tutum göstermemekle birlikte bu iki devrimi başta sıcak karşılamamış ve bu tutumunu günlüklerinde de açığa vurmuştur.

Karabekir 26 Ekim 1924'te, I. Ordu Müfettişliği'nden istifa etmiştir. Bir senelik Ordu Müfettişliği zamanında gerek teftişleri sonucunda verdiği raporlarının ve gerekse ordunun geliştirilmesi ve takviyesi için verdiği layihalarının hiç birisinin dikkate alınmadığından üzüntülü olduğunu belirten Karabekir, üzerine düşen vazifeyi milletvekili sıfatıyla

vicdan rahatlığı ile yapacağını kaydetmektedir. Atatürk, Karabekir ve diğer bazı paşaların ordudan istifalarını kendisine karşı "Paşalar Komplosu" olarak görmüş ve bunu önlemek için öncelikle Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'nın milletvekilliği görevinden çekilmesini istemiştir. Fevzi Paşa bunu derhal yerine getirmiş ayrıca diğer milletvekili komutanların da ordudan istifası istenmiştir. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın bu isteğine karşı olanlar, siyasal alandaki çatışmayı gösterdiği gibi, siyasî çatışmanın büyük oranda ordudaki kişiler arasında meydana geldiğini de göstermektedir. Atatürk, Karabekir'in kritik bir dönemde ordusunun başından ayrılışını bir kargaşa örneği olarak eleştirmiş ve O'nun hazırladığı raporlar ve tasarılarla yapamadığı işleri olağanüstü toplanmış olan Meclis'te yapmak istemesini yadırgamıştır. Mevcut yönetim ile arasındaki iplerin kopmasına yol açan gelişmenin, 1924 yılı içinde Karabekir'in ordu müfettişi olarak hazırladığı raporların değerlendirilmemesi ve şahsi mektuplarının açılması olayı olduğu ifade edilebilir. Bu esnada İzmir'de ve İstanbul'da bir araya gelen Karabekir, Cebesoy, Orbay, Bele ve diğer bazı vekiller, milletvekilliğinden istifa etmenin yanlış olacağı, gerçekleşen inkılaplara karşı olmamakla birlikte, bunların bir zümreye veya bir kişiye mal edilmemesi ve halka mâl edilmesi gerektiği, Cumhuriyetin bir zümre veya şahıs altına girmesine engel olunması için çalışılması ve bunun için de beraber hareket edilmesine karar vermiştir.

Yeni partinin kuruluşuyla ilgili tartışmalar devam ederken TBMM'de Mübadele ve İskân Bakanı hakkında gensoru görüşülmüştür. Bu gensoruya ret oyu veren 11 milletvekili HF'den istifa etmiştir. Bu istifalar üzerine HF acilen toplanmış ve istifaları samimi bulmayarak, amaçlarının iktidar kavgası olduğunu ileri sürmüştür. Bu istifaların ardından Karabekir ve Cebesoy başta olmak üzere 13 milletvekili daha istifalarını vermiştir. CHF'den ayrılan muhalif milletvekilleri Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın (TCF) kuruluş dilekçesini 17 Kasım 1924 İçişleri Bakanlığı'na verdi. Böylelikle Cumhuriyet döneminin ilk muhalefet partisi kurulmuş oldu. Kâzım Karabekir, Genel Başkanlığa 7 Aralık 1924'te oybirliği ile getirildi. İkinci Başkan Rauf Bey, üçüncü Başkan Adnan Bey oldu.

TCF'nin İstanbul Vilayet Kongresi 14 Mayıs 1925'de yapılmıştır. Muhalefet partisi olarak TCF'nin, kapatılmadan önce gerçekleştirmiş olduğu son önemli siyasi faaliyettir. Bu kongre gerçekleştikten iki hafta sonra, Şeyh Sait İsyanı'nı bastırmak için kurulan Şark İstiklâl Mahkemesi, kendi bölgesinde bulunan tüm TCF şubelerini kapatırken, bununla bağlantılı olarak Takrir-i Sükûn Kanunu hükümlerine göre 3 Haziran 1925'de de Bakanlar Kurulu kararıyla fırka resmen kapatılmıştır. Parti'nin kapatılmasına dair kararda, 6. maddeyle dinin siyasete alet edildiği, bunun da gerici çevreleri cesaretlendirdiği ve rejimi tehdit ettiği belirtiliyor ve buna da müsaade edilmeyeceği vurgulanıyordu. Bu sebeplerle de partiyi kapatma kararı aldıkları belirtiliyordu.

Bu arada 25 Şubat 1925 tarihinde TBMM'de, 1925 senesi Muvazene-i Umumiye Kanun Tasarısı ve Maarif Vekâleti Bütçesi müzakere edilirken Karabekir, yaptığı konuşmada maarif bütçesini yaklaşık iki saat boyunca eleştirmiştir. Eleştirilerinde, öncelikli olarak eğitim hayatını üçe ayırmış, bu devirlerdeki eğitim hayatını ve eğitime ayrılan bütçeyi detaylı bir şekilde aktarmış; şahsiyet, içki, Avrupa'ya öğrenci gönderme meseleleri üzerinde durmuştur. Halkın eğitimi ve gençliğin vatani savunması için bir şey düşünülmediğini vurgulamıştır.

Şeyh Sait İsyanı'nın çıkması üzerine 4 Mart 1925 tarihinde Meclis'te Takriri Sükûn Kanun tasarısı müzakere edilmiştir. Karabekir ve TCF mensupları bu kanuna muhalefet etmiş, Sıkıyönetim kararı ile Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nda yapılan değişikliklerin isyanın bastırılması için yeterli olduğunu söylemişlerdir. Aynı gün İsmet Paşa hükümeti için yapılan güven oylamasında da Kâzım Karabekir Paşa ile Ali Fuat Paşa red oyu vermiştir.

1926 yılı bütçe tartışmalarında, TCF eski üyeleri bütçe için kırmızı (ret) oy kullanmıştır. 17 Şubat 1926'da TBMM'de kabul edilen Medeni Kanun'un nihaî oylamasında ise eski TCF'liler kanunun kabulü yönünde oy kullanmıştır.

1926 yılında Kâzım Karabekir, mevcut yönetimle TBMM'nin II. döneminin bitmesinden sonra nelerle karşılaşabileceğinin ipucunu verecek bir olayla karşılaşmıştır. Atatürk'e İzmir'de bazı kişiler tarafından bir suikast yapılması tasarlanmış ve failer yakalanmıştır. Bu suikast dolayısıyla yargılanan eski komutanlar hatıralarında Atatürk ile birçok konuda anlaşmazlık yaşasalar da, O'nun varlığını ortadan kaldıracak bir girişime razı olmayacaklarını belirtmişlerdir. 22 Haziran 1926 günü Ankara'da Jandarma Komutanı, Karabekir'in evine gelerek, Atatürk'e İzmir'de suikast girişimi gerekçesi ile kendisini Polis Müdürlüğü'ne götürmüştür. Karabekir 26 Haziran'da İzmir'e götürülmüştür. 11 Temmuz 1926'da İzmir'deki mahkemede Savcı iddianamesini okumuştur. Savcı, Karabekir ve diğer Paşalarla Rauf Bey'in suikast işini bildiklerini ama bu işe muvafakatlerinin olmadığını, bu nedenle onların beraatını talep etmiştir. Mahkeme Heyeti, sanıklardan ertesi gün için savunmalarını hazırlamalarını istemiş, 12 Temmuz 1926 günü başlayan savunmalarda Karabekir, savunma yapmayacağını belirtmiştir. Ertesi gün beraat kararı verildikten sonra Karabekir serbest bırakılmıştır. Karabekir'in dışında diğer birçok komutan da beraat etmiş, ancak birçok eski TCF ve İttihat ve Terakki mensubu idam cezasına çarptırılmıştır.

Karabekir'in II. Meclis'teki milletvekilliği, 1 Kasım'da TBMM'nin III. Dönemi'nin başlamasıyla sona ermiştir. 5 Aralık 1927 tarihinde askerlikle ilişkisi kesilmiş ve Ferik/Korgeneral olarak 45 yaşında emekliye sevk edilmiştir.

Karabekir, bundan sonraki zorunlu emeklilik sürecinde İstanbul/Erenköy'deki evinde sıkıntılı bir hayat evresi geçirmiştir. 1938 yılı sonuna kadar bir nevi münzevî bir hayat süren Karabekir, hatıralarını kaleme almış, ailesi ile vakit geçirmiş ve zaman zaman toplumsal ve siyasal olaylara girmiştir. Ancak yazdığı ve söylediği hususlar merkezi yönetimi rahatsız ettiği için zaman zaman güvenlik güçleri tarafından takip altına alınmıştır.

Karabekir bu dönemde de siyasete girmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. TBMM'nin IV. Dönemi için 25 Nisan 1931'de yapılan Milletvekilliği Erken Genel Seçimleri için İstanbul'dan adaylığını koymuş ancak seçilememiştir.

1933 yılı Kâzım Karabekir'in hayatında birçok zorlukla karşılaştığı ve önemli olayların yaşandığı bir yıl olmuştur. 1933'te basında yapılan tartışmalar üzerine İstiklâl Harbi ile ilgili hatıralarını basıp yayınlamaya karar veren Karabekir, İstiklâl Harbimizin Esasları isimindeki kitabının basımı için Sinan Matbaası ile anlaşmıştır. Ancak kitap basıma hazırlanırken 27/28 Mayıs 1933 gecesi matbaaya sabaha karşı güvenlik güçleri tarafından baskın yapılarak basım aşamasındaki 3.000 nüsha kitaba el konulmuş ve yakılmak üzere götürülmüştür. Bu arada imha edilen İstiklâl Harbimizin Esasları kitabının 5 nüshasının Karabekir'in evinde olduğunun öğrenilmesi üzerine İstanbul Emniyet Müdürlüğü, 4 Haziran 1933 Pazar sabahı Karabekir'in Erenköy'de yaşadığı evine bir baskın düzenlemiş, 4 saat boyunca arama yapılmış, Karabekir'e ait 44 eser ve diğer belgeler 95 dosya halinde çuvallara konularak götürülmüştür. Bu baskın esnasında alınan belgelerin bir kısmı 16 Temmuz'da, kalan kısmı ise bazı eksiklerle 6 Şubat 1934'te Karabekir'e iade edilmiştir.

1930'lu yıllarda Karabekir ile Atatürk'ün görüşmesini sağlamak için bazı girişimlerde bulunulmuştur. 1934 yılında Cebesoy'un girişimleri ile Karabekir'in Atatürk ile görüşmesi sağlanmaya çalışılmış, ancak başarılı olunamamıştır. 1936 yılının Eylül ayında toplanan 3. Dil Kurultayı'na yine Cebesoy'un girişimi ile Karabekir'in davet edilmesiyle başlayan süreçte Atatürk ile görüşme gerçekleştirilmek istenmiştir. Ancak Karabekir'in kurultaya katılmasına rağmen Atatürk ile görüşme çeşitli sebeplerle gerçekleşmemiştir.

10 Kasım 1938'de Atatürk'ün ölümü ve O'nun yerine İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesi Karabekir'in hayatında önemli değişikliklerin olmasına sebep olmuştur. Çünkü Cumhurbaşkanı seçilen İnönü, önceki yıllarda çeşitli

gerekçelerle dışlanan, ülke yönetiminde bulunması engellenen ve muhalif kanatta yer alan eski Milli Mücadele önderlerini siyasî alana katmak istemiştir. Karabekir İnönü'nün, kendilerine aradaki ihtilafları kaldırarak memleketin iyiliği için birlikte çalışma önerisi yaptığını, buna karşılık kendilerinin 1924'teki gibi tek dereceli seçim ve çok partili hayat isteklerini ileri sürdüklerini, O'nun da bu düşüncede olduğunu öğrenmeleri üzerine CHP'ye döndüklerini ifade etmektedir.

Bu yeni dönemde Karabekir, İstanbul Milletvekili Halil Ethem Eldem'in ölümüyle boşalan milletvekilliği için yapılan ara seçimde 31 Aralık 1938'de CHP'den milletvekili seçilmiş ve 4 Ocak 1939'da mazbatasını alarak TBMM'ye tekrar dönmüştür. Bu arada aynı yılın 26 Mart'ında yapılan TBMM VI. Dönem milletvekili (iki dereceli) seçimlerinde de Karabekir, CHP İstanbul Milletvekili olarak seçilerek Meclis'e girmiştir. Karabekir, 4 Nisan 1939'daki CHP Grup Toplantısı'nda Atatürk ve CHP ile ilgili olarak önemli ifadeler kullanmıştır. Karabekir, bu toplantıda, CHP Grubu'nda bulunan milletvekillerinden hepsinin samimi olmadığını, bir kısmının hırsızlığı ve millî hizmetlerde eksikliği bulunduğu için önce Atatürk'le şimdi de İnönü ile kendilerinin arasını bozmaya çalıştığını, Atatürk'e herkesten çok ve azamî derecede saygı ve sevgi hisleriyle bağlı bulunduğunu, O'na dil uzatmayı aklından geçirmedığını, yalnız bazı hakikatleri ifade etmek arzusu ile beyanda (3 Nisan 1939 Tan gazetesindeki söyleşi) bulunduğunu ifade etmiştir.

İstanbul Milletvekili Karabekir 22 Mayıs 1939'da, 1939 yılı Genel Bütçesi hakkında yaptığı konuşmasında, hükümetin izlediği denk bütçe politikasını övmüş, ancak dolaysız vergilerin azaltılmasını ve alınan vergilerin daha etkin olarak vatandaşa hizmet için harcanmasını istemiştir. Karabekir konuşmasında, tasarruf konusuna değindikten sonra ayrıca devlet fabrikalarının lüks mallar karşısında halkın ihtiyacı olan malları üretmeye yönelmesi, orduda kurmay sınıfının Anadolu'dan gelen erlerle, okumuş-aydın kesimin de halkla kaynaşması, kalkınmanın köylerden başlatılması ve köy insanının uygulamalı olarak eğitilmesi, gençliğin ahlâk sorununa el atılması, ailenin kalkındırılması ve aileye önem verilmesi, yabancı uzmanlara çok para ve sorumluluk verilmemesi, bakanlıklar arasında daha sıkı işbirliği yapılması ve kamu kurumlarının kontrolü ve önemi gibi konulara da temas etmiştir.

Karabekir, 18 Ocak 1940'ta Milli Korunma Kanunu görüşmeleri yapılırken de söz alarak, savaşta yalnız cephenin değil cephe gerisinin, özellikle de köylünün üretiminin de düşünülmesi gerektiğine değinmiştir. 17 Nisan 1940 tarihinde kabul edilen Köy Enstitüleri Kanunu hakkında söz alarak, konuyla ilgili düşüncelerini ortaya koyan Karabekir, kanunun lehinde konuşmuştur.

28 Şubat 1943'te milletvekili seçimleri yapılmış ve TBMM VII. Dönemi'ne başlamıştır. Kâzım Karabekir bu seçimde de CHP'den İstanbul Milletvekili seçilmiştir. 24 Mayıs'ta 1943 yılı Mâlî Yılı Bütçe Tasarısı görüşmeleri yapılırken söz alan Karabekir, ülkenin içinde bulunduğu durum ve savaş sonrasındaki muhtemel gelişmeler hakkında düşüncelerini ortaya koyma fırsatı yakalamıştır. 26 Mayıs 1943'te TBMM'de Milli Eğitim Bakanlığı'nın bütçesi görüşülürken söz alan Karabekir, üniversitelerin Anadolu'da, halkın içinde kurulması ve aydın kesimin halkın içinde bulunması gereğinden bahsetmiştir. 20 Aralık 1945'te TBMM'de Dışişleri Bakanlığı'nın bütçe görüşmeleri yapılırken söz alan Karabekir, SSCB ile ilişkilerin gerginleştiği bir ortamda I. Dünya Savaşı ve İstiklâl Harbi'nde Doğu Anadolu'da meydana gelen olayları, yapılan antlaşmaları, Türkiye ile SSCB ilişkilerini iki ülkenin çıkarları açısından değerlendirmiştir. Bu dönemde SSCB'nin Türkiye'den toprak talebi ve Boğazlarda bazı haklar istemesi hususu Türkiye'nin en çok üzerinde durduğu bir konu idi. İstiklâl Harbi'nde Doğu Cephesi'nde Bolşevik Ruslarla yakın temasta olan ve birçok yeri Ermenilerden geri alan Karabekir, TBMM'de yapmış olduğu önemli konuşmada şu ifadeleri kullanmıştır: "Boğazlar; hakikaten milletimizin boğazıdır. Oraya el saldırtmayız. Fakat şunu da bilmelidir ki; Kars yaylası millî bel kemiğimizdir. Kırdırırsak yine

mahvoluruz”.

1945 yılında II. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Türkiye'de çok partili siyasi hayata geçilmesi için farklı siyasi partiler kurulmaya başlamıştır. Bu partilerden birisi de 7 Ocak 1946'da kurulan Demokrat Parti'(DP)dir. DP'nin kurulmasından kısa bir süre sonra 21 Temmuz 1946'da Erken Genel Seçim yapılmıştır. Seçimlere ilk defa CHP dışındaki partiler de katılmıştır. Bu seçim, ilk tek dereceli seçim olma özelliğini taşımaktadır. Dürüstlikle yapılmadığından seçimlere şaibe karıştığı konusunda yaygın bir kanaat bulunan ve DP'nin ülke çapında tam olarak örgütlenmeden erkene alınarak yapılan bu seçimde Karabekir, İstanbul'dan CHP Milletvekili seçilmiştir. DP'liler, CHP'nin İstanbul'dan seçilen Karabekir'in ve diğer İstanbul Milletvekillerinin hile ile seçildikleri gerekçesiyle itiraz etmişlerdir.

1946 seçimlerinden sonra Meclis'te büyük çoğunluğu bulunan CHP, TBMM Başkanlığı'na İstanbul Milletvekili Karabekir'i aday göstermiştir. 5 Ağustos 1946'da yapılan seçimde Karabekir, 379 oyla TBMM Başkanı seçilmiştir. 1 Kasım 1946'da yeni yasama yılının başlaması ile birlikte, Anayasa'nın ilgili maddesi gereğince, TBMM Başkanlığı seçimi yeniden yapılmış ve oylamaya katılan 317 milletvekilinin oyunu alan Karabekir, yeniden TBMM Başkanı seçilmiştir. Ertesi yıl 1 Kasım 1947 tarihinde yeni yasama yılının başlaması nedeniyle TBMM Başkanlığı seçiminde Karabekir, kullanılan 324 oyun 322'sini alarak yeniden TBMM Başkanı seçilmiştir. Karabekir TBMM Başkanı olduğu dönemde, bazı askerî ve sivil okulların diploma ve kuruluş yıldönümleri gibi törenlerine katılmış, burada yaptığı konuşmalarda ülke ve millet sevgisi, milli birlik duygusu ve güçlü-kuvvetli bir ülke kurulması üzerinde durmuştur.

TBMM Başkanı Kâzım Karabekir, 26 Ocak 1948 Pazartesi günü Ankara-Kocatepe'deki evinde geçirdiği kalp krizi sonucunda vefat etmiştir. 7 Temmuz 1924'te İzmir'de İclâl Hanım ile evlenen Karabekir'in öldüğünde üç tane kız çocuğu vardı. Kâzım Karabekir'in cenazesi Ankara'da 28 Ocak 1948 günü Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Başbakan Hasan Saka ve üst düzey askerî ve mülkî erkânın katılımıyla resmî törenle defnedilmiştir. Yaptığı vasiyete uyularak tabutu Ermenilerden alınışı esnasında Kars Kalesi'ne çekilmiş olan Türk Bayrağı'na sarılmıştır. Cenaze namazı Hacıbayram Camii'nde Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki tarafından kıldırılmıştır. Ardından Karabekir'in naaşı Ankara'da Cebeci Askerî Şehitliği'ne defnedilmiştir. Kâzım Karabekir'in naaşı, burada eşi tarafından yaptırılan Makammezar'da 40 yıl kaldıktan sonra 30 Ağustos 1988'de Atatürk Orman Çiftliği'ndeki Devlet Mezarlığı'na nakledilmiştir.

Birçok askeri başarıları ve inişli-çıkışlı siyasî hayatı bir bütün olarak değerlendirildiğinde Kâzım Karabekir, modern, bağımsız ve ulusal yeni Türk Devleti'nin kuruluşu aşamasında büyük katkılar sunmuş, Cumhuriyet döneminde ve genel olarak XX. yüzyılın ilk yarısında ülkeye önemli hizmetlerde bulunmuş önemli asker/siyasetçilerden biri olarak tarih sahnesinde yerini almıştır.

Muhammet ERAT

KAYNAKÇA

ATATÜRK, Mustafa Kemal, **Nutuk**, I-III, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, Ankara 1987.

CEBESOY, Ali Fuat, **Siyasi Hatıralar**, İstanbul 1957.

ÇİFTÇİ, Ali, **Kâzım Karabekir'in Siyasal Hayatı**, AÜ SBE Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2005.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi.

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi.

ERAT, Muhammet, “Çanakkale Muharebelerinde Kâzım Karabekir Paşa”, **Çanakkale Muharebelerinin İdaresi, Komutanlar ve Stratejiler**, Ed. L. Erdemir, K. Solak, Ankara 2015, s.259-273.

ERAT, Muhammet, “Kâzım Karabekir’in Balkan Savaşlarındaki Faaliyetleri”, **Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu (6-8 Ekim 2016- Çanakkale), Bildiriler**, Cilt II, Ed. Aşkın Koyuncu, Çanakkale 2017, s.189-198.

ERAT, Muhammet, “Millî Mücadele’de Kâzım Karabekir Paşa”, **Türkler**, 15. Cilt, Ankara 2002, s.986-999.

ERAT, Muhammet, **Millî Mücadele Döneminde Kâzım Karabekir Paşa’nın Faaliyetleri (1919-1922)**, İÜ SBE Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2001.

ERAT, Muhammet, **Millî Mücadele Tarihi**, Paradigma Akademi, İstanbul 2016.

İNÖNÜ, İsmet, **Hatıralar**, Yay. Haz. S. Selek, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2006.

KANDEMİR, Feridun, **Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay**, İstanbul 1965.

KARABEKİR, Kâzım, **Günlükler (1906-1948)**, Cilt I-II, Haz. Yücel Demirel, YKY, İstanbul 2009.

KARABEKİR, Kâzım, **Hayatım**, Haz. Faruk Özerengin, İstanbul 1995.

KARABEKİR, Kâzım, **İstiklal Harbimiz**, Merk Yayıncılık, İstanbul 1988.

KARABEKİR, Kâzım, **İstiklâl Harbimizin Esasları**, Haz. F. Özerengin, İstanbul 1995.

Kâzım Karabekir Özel Arşivi.

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, **Kâzım Karabekir**, Ankara 1991.

KÖSTÜKLÜ, Nuri, **Kâzım Karabekir ve Eğitim**, Konya 2001.

ÖZÇELİK, Ayfer, **Ali Fuat Cebesoy**, Ankara 1993.

Public Record Office.

SELVİ, Haluk, **Milli Mücadele’de Erzurum (1918-1923)**, Ankara 2000.

SÜSLÜ, Azmi, BALCIOĞLU, Mustafa, **Atatürk’ün Silah Arkadaşları-Atatürk Araştırma Merkezi Şeref Üyeleri**, Ankara 1999.

TAŞKIRAN, Cemalettin, **Millî Mücadele’de Kâzım Karabekir Paşa**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.

TBMM Zabıt Ceridesi.

TUGAÇ, Hüsamettin, **Türk İstiklâl Harbi, Doğu Cephesi, 1919-1922**, III, Ankara 1965.

YILMAZ, İskender, **Gümrü Antlaşması**, Ankara 2001.

YİĞİT, Büşra, **I. ve II. Dönem TBMM’nde Kâzım Karabekir ve Faaliyetleri**, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa 2018.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kazim-karabekir-1882-1948/?pdf=3536> adresinden erişilmiştir